

MANİSALI BİR ŞÂİR: MUSTAFA NÜZÛLÎ EFENDİ VE BİR ŞİİRİ

Serpil AKGÛL

Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans Mezunlu

ÖZ

Bu çalışmada Tekke şiirinin unutulmayı hak etmemiş isimlerinden birisi olan Kulalı Mustafa Nüzûlî'nin, divanında yer alan bir şiirinde Kur'ân'da adına bir sûre olan ve üçüncü ayetinde kıssaların en güzeli olduğu ifade edilen Yusuf kıssasının hangi özellikleriyle ele alındığı ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kulalı Mustafa Nüzûlî, Hz. Yusuf, gazel

A POET FROM MANİSA: MR. MUSTAFA NÜZÛLÎ AND ONE OF HIS POEMS

ABSTRACT

Kulalı Mustafa Nüzûlî is known as a figure of islamic monastery poetry who doesn't deserve to be forgotten. This work tries to uncover one of his poems which features the parable of Yusuf as represented in a sura on behalf of him in the Koran and defined as the most beautiful parable in the third verse of it.

Keywords: Kulalı Mustafa Nüzûlî, Hz. Yusuf, ghazel

Giriş:

17. yüzyılın sonu ile 18. yüzyılın ilk yarısında yaşayan ve asıl adı Mustafa olan Nüzûlî (ö. 1744) Manisa'nın Kula ilçesinde yetişmiş mutasavvıf bir şairimizdir. Bazı beyitlerde ifade ettiğine göre şair, soy bakımından Hz. Peygamber'e dayandığı için şiirlerinde bazen "Nüzûlî" bazen de "Seyyid" mahlasını kullanmayı tercih etmiştir. Tahsili konusunda net bilgiler bulunmamaktadır. Ancak bazı şiirlerinden hareketle yorum yapılarak kendisinin düzenli bir eğitim görmediği ifade edilmiştir. Halvetî tarikatına bağlı olan ve bunu şiirlerinde de dile getiren Nüzûlî, 1744'de Kula'da vefat etmiş ve orada defnedilmiştir. Şiirlerinde dînî-tasavvufî konuları işleyen şair, hem hece hem de aruz ölçüsüyle yazmıştır. Nüzûlî'nin iki divandan oluşan bir divanı bulunmaktadır (Erdoğan 2004: 5-19-20-21-22 vd).

Bu çalışmada ise Nüzûlî'ye göre ideal insan tipinin nasıl olması gerektiği şairin aruz ölçüsüyle ifade ettiği bir şiiri vasıtasıyla ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

Genel olarak baktığımızda şairler peygamber kıssalarına, mucizelerine tahkiye, tasvir ve telmihlere başvurarak şiirlerinde yer vermişler ve bunları çeşitli imgelere dönüştürerek şiirlerinde işlemişlerdir (Genç 2007: 198).

Kendisine telmihte bulunulan peygamberlerden biri de Hz. Yusuf'tur. İsrailoğulları peygamberlerinden Hz. Yusuf, Hz. Yakub'un oğlu ve İshak peygamberin torunudur. Kur'an-ı Kerim'de anlatılan en ayrıntılı kıssa olan Hz. Yusuf'un kıssası şairler tarafından değişik sebeplerle yüzyıllar boyu işlenmiştir (Zavotçu 2002: 568-572).

Hz. Yusuf edebiyatımızda genellikle güzelliği, on bir yıldızla, Ay ve Güneş'in kendisine secde ettiğini rüyasında görmesi, kardeşleri tarafından kuyuya atılması, Mısır'da köle olarak satılması, Züleyha'nın Hz. Yusuf'a olan aşkı, gömleğinin yırtılması, iftiraya uğrayıp zindana atılması ve Mısır'a sultan olması dolayısıyla anılmaktadır.

Tolstoy'a göre birçok bakımdan insanlığı derinden etkileyen bu kıssada geçen kardeş kıskançlığı, Firavunun karısının emelleri ve Hz. Yusuf'un kardeşlerini affetmesi herkesin anlayacağı duygulardır (Moran 2003: 125).

Yûsuf u Züleyhâ hikâyesi Türk, Arap ve İran edebiyatlarında manzum ve mensur olarak yüzyıllar boyu işlenmiştir. Agâh Sırrı Levend'in verdiği bilgiye göre manzum ve mensur 100'e yakın Yûsuf ve Züleyhâ hikâyesi bulunmaktadır. Bunların en eskisi ise Ali isminde bir şâirin 1232'de yazdığı Yûsuf Kıssası'dır. Ayrıca Şeyyat Hamza (12. yy.), Sule Fakih (14. yy.), Erzurumlu Darir (14. yy.), Hamdullah Hamdi (ö. 1503), Kemâl Paşazâde (ö. 1533), Taşlıcalı Yahyâ (ö. 1582) gibi şairlerin yazdığı Yûsuf u Züleyhâ mesnevileri de vardır (Kadıoğlu 2005: XVII, XVIII).

Kulalı Mustafa Nüzûlî de divanında yer alan ve beyitleri arasında konu bütünlüğünün açıkça görüldüğü bir gazelinde yukarıda zikrettiğimiz olaylardan bazılarına yer vererek Hz. Yusuf'u kâmil insan olma yolunda bir motif olarak işlemiştir. Bu noktada böyle gazellere yani beyitlerde aynı temanın işlendiği yani konu bütünlüğünün görüldüğü (Saraç 2010: 49), bir plân ve kompozisyon kaygısıyla söylenmiş gazellere "yek-ahenk" ismi verildiğini belirtelim (Dilçin: 1986: 92).

Gazelinde istifham sanatından istifade ederek baştan sona bir sorgulama, bir arayış ve eleştiri içerisinde olan ve az önce de belirttiğimiz gibi Hz. Yusuf'u insan-ı kâmil olma yolunda bir örnek olarak gösteren Nüzûlî'nin, aynı zamanda mütevazı kimliğini ortaya koyduğunu düşündüğümüz bu şiiri şöyledir (Erdoğan 2004: 189):

1. Ey gönül n'oldun kaçarsun 'aşkdan usanun mı var
Dem-be-dem cândan geçersün başka bir cânun mı var
2. Yûsuf'ın yavı kılan Ya'kûb gibi her rûz u şeb
Zârî zârî ağlama beyt-i ahzânun mı var
3. Yohsa çâha atılıp dellâl elinde bey' olup
Mısır iline şâh olan Yûsuf-ı Ken'ân'un mı var

4. Togruluk üzre tururken dürlü bühtân itdiler
Şükr ü sabrıla nice yıl habs-i zindânun mı var
5. İmtihân olmak dilersen sen dahi Yûsuf gibi
‘Aşk yolında ana lâyık ‘ilm ü ‘irfânun mı var
6. ‘Âşıkam dirsün Zelîha gibi kendün yokla gör
‘Irz u mâl u hânûmân u dürr ü mercânun mı var
7. Zikr-i Yûsuf’la Zelîha ey Nüzûlî ‘aşk imiş
Ana dâhil olmaga senün adun sanun mı var
Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün (_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Gazelin Günümüz Türkçesine Çevirisi ve Şerhi:

1. Beyit:

Ey gönül n’oldun kaçarsun ‘aşkdan usanun mı var

Dem-be-dem cânndan geçersün başka bir cânun mı var

Kelimeler:

dem-be-dem: vakit vakit, daima.

“Ey gönül niçin kaçyorsun (yoksa) aşktan usandı mı? Zaman zaman sevgiliden vazgeçiyorsun (yoksa) başka sevgilin mi var?”

Sevginin, nefretin, imanın kısacası iyi ve kötü duyguların kaynağıdır gönül. Nüzûlî de bu şiirinde ilk beyitten son beyte kadar gönlüne hitap etmiş yani tecrid sanatı yapmıştır. İlk beyitte gönlüne seslenen şair aşktan niçin kaçtığını soruyor. Devamında ise zaman zaman sevdiğinden vazgeçen bir âşık hüviyetinde görüyoruz Nüzûlî’yi. Beyit bu yönüyle oldukça farklı bir resim çiziyor zihinlerde. Çünkü genel olarak gönlün aşktan, sevgiliden ne olursa olsun asla vazgeçmediğini ve sadece bir tek sevgiliye tutunduğunu biliyoruz. Ancak bu beyitte zaman zaman sevgiliden vazgeçen bir âşık çıkıyor karşımıza. Yani kararsız bir gönül var. Normalde gönül aşktan kolay kolay vazgeçmez ama burada âşığın gönlü sevgiliden vazgeçmiştir.

Şiirin bütününe baktığımızda şairin sürekli gönlüne hitap ettiğini, gönlüyle dertleştiğini görüyoruz. Yani şair, gönlü bir imge olarak kullanmıştır. İnsanın hakikati olan gönül, tasavvufta Allah’ın tecelli ettiği bir ayna olarak ele alınır (Pala 2012: 169). Ayna genelde bütün âlemin özelde ise insanın ve insân-ı kâmilin sembolüdür (Bayraktar 2006: 69). Tasavvufî hayatın merkezi olan gönülde iç duylara ait bütün faaliyetler meydana gelir. Allah keşif ve ilhamın meydana geldiği yer olan gönülde isim ve sıfatları ile tecelli eder (Güler: 2004).

2. Beyit:

Yûsuf’ın yavı kılan Ya’kûb gibi her rûz u şeb

Zârî zârî aglama beyt-i ahzânun mı var

Kelimeler:

yavı kılmak: kaybetmek, yitirmek.

rûz ü şeb: gece ve gündüz.

beyt-i ahzân: hüznler evi, Hz. Yakub'un Yusuf'u kaybettiği yıllarda ağlayarak gözlerinin kör olduğu ev.

Yâ'kub: Hz. Yusuf'un babası, Hz. İshak'ın oğlu olan Ya'kub Peygamber. (Oğlu Yusuf'un başına gelenler dolayısıyla meşhur olup edebiyatta gam ve kaygı sembolüdür.)

“Yusuf'u kaybeden Yakub gibi gece gündüz inleye inleye ağlama (sanki sen) Yakub gibi hüznler evine mi sahiptin?”

Külbe dar, küçük oda; ahzân ise gam, keder demektir. Külbe-i ahzân gam evleri, gamlı yerler ve beytül-hazen (gam evi) demektir. Genellikle Yakup ismiyle beraber kullanılır (Onay 1993: 178). Çünkü Hz. Yakub, Yusuf'un yokluğunda beytül-ahzân yani hüznler evi ismini verdiği bu evde yıllarca ağlamış, bu yüzden de gözleri kör olmuştur. Bu beyitte de görüldüğü üzere Hz. Yakub şiirlerde çoğu zaman Hz. Yusuf'la beraber anılmaktadır.

Bilindiği üzere kardeşleri Yusuf'u kıskandıklarından onu öldürmeye karar verirler ve Yusuf'un gömleğini çıkarıp onu kuyunun içine atıverirler. Yusuf büyük bir taşla tutunarak boğulmaktan kurtulur. Kardeşleri ise akşam ağlayarak dönerler ve babalarına Yusuf'u bir kurdun yediğini söylerler. Bu arada üstüne kan bulaştırılmış Yusuf'un gömleğini babalarına verirler. Bu gömleği yüzüne sürüp ağlamaya başlayan Hz. Yakub gömleğin yırtılmamış olduğunu fark eder ve Yusuf'un tuzağa düşürüldüğünü anlar. Bundan sonra ağlayarak, sabrederek, Yusuf'un yolunu gözleyerek yaşamaya devam eder (Pekolcay vd. 1981: 121-122).

Şair, bu beytinde kendisini gece gündüz demeden oğlu Yusuf'u yitirdiği için hüznler kulübesinde gözyaşı döken, edebiyatımızda hüznün bir sembolü olan Hz. Yakub ile mukayese etmiştir. Ancak bir önceki beyitle de bağlantılı olarak düşünürsek âşığın burada Hz. Yakub gibi ağlayıp inlemeye hakkı olmadığını görüyoruz. Çünkü o, Hz. Yakub gibi sevdiği birini kaybetmemiştir ki ağlasın. Gönlünde bir aşk acısı yoktur ki ağlasın. İlk beyitte zaten sevgiliden vazgeçtiğini ifade etmişti âşık. Bu yüzden de hüznler kulübesine sahip değildir. Şair burada kendisini adeta eleştiriyor, sorguluyor. Yani henüz söz konusu edilen âşık, Hz. Yakub'un ulaştığı o mertebeye ulaşamamış; henüz dert ehli olmamıştır.

3. Beyit:

Yohsa çâha atılup dellâl elinde bey' olup

Mısr iline şâh olan Yûsuf-ı Ken'ân'un mı var

Kelimeler:

çâh: kuyu.

dellâl: tellâl, satılacak şeyi satan.

Yûsuf-ı Ken'ân: Hz. Yûsuf.

“Yoksa kuyuya atılıp tellâlin memleketinde bey olup Mısır'a sultan olan Kenanlı Yusuf musun?”

Hız. Yakub'un Râhil adlı çok sevdiği karısından doğan Yusuf çok güzeldir. Babası onu çok sevdiği için de daha önce de belirttiğimiz gibi diğer kardeşleri onu çok kıskanırlar (Onay 1993: 440). Hız. Yusuf'u kuyudan kurtaran kervan reisi Mâlik, Hız. Yusuf'u alıp Mısır'a giderek Mısır azîzine satmıştır (Güftâ 2004: 51-52). Hız. Yusuf, on iki yaşındayken bir gece rüyasında on bir yıldız, güneş ve ayın kendisine secde ettiğini yani bir bakıma onun otoritesini kabul ettiklerini rüyasında görmüş ve bu rüya yıllar sonra gerçekleşmiş, Hız. Yusuf Mısır'da sultan olmuştur (Güftâ 2004: 50).

Bu beyitte de şair, kendisini nice çileler çektikten sonra Mısır'a sultan olan Hız. Yusuf ile mukayese eder ve sen Yusuf musun, diyerek yine gönlüne seslenir: Kendini Hız. Yusuf'la bir tutuyorsun ancak onun geçtiği yollardan sen geçmemişsin. Nitekim Hız. Yusuf kuyuya atılmış, tellalın eline geçerek köle olarak satılmış, iftiraya uğrayarak yıllarca zindanda kalmıştır. Yani nice çileler çekmiş ve ne olursa olsun sabretmiştir. Aslında şair yine kendisini eleştirmektedir. Belli bir mertebeye ulaşmak için kendisinde olmayanları söyleyerek neler yapılması yahut nelere katlanılması gerektiğinin de bilincinde olduğunu bize göstermektedir. Ümitsiz bir tavır sergiler diyemeyiz bu yüzden.

4. Beyit:

Togruluk üzere tururken dürlü bühtân itdiler
Şükr ü sabrıla nice yıl habs-i zindânun mı var

Kelimeler:

bühtân: yalan, iftira.

“(Yusuf) doğruluk üzerindeyken ona türlü iftiralar attılar; (sen) şükür ve sabırla nice yıl zindan hapsinde yattın mı?”

Hız. Yusuf, edebiyatımızda aynı zamanda masumlüğün da sembolüdür. Hız. Yusuf'a âşık olan Mısır hükümdarının karısı Züleyha bir gün Yusuf'a visâl teklif eder. Ancak Yusuf bunu kabul etmeyerek kaçmak isteyince Züleyha Yusuf'un arkasından koşar ve kapıdan çıkmak üzere olan Yusuf'un gömleğinden tutup çekmesiyle birlikte gömleğin yakası yırtılır. Bu hadise üzerine Yusuf masum olmasına rağmen zindana atılır ve yıllarca orada kalır (Onay 1993: 441). Ama yine de yaşadığı sıkıntılar karşısında büyük bir sabır gösterir. Bu arada oradakilerin gördüğü rüyaları yorumlamaya başlar. Yıllar sonra bir gün hükümdarın rüyasını tabir etmek için biri aranırken zindan arkadaşlarından birisi Yusuf'u tavsiye eder. Yusuf, hükümdarın rüyasını tabir ettikten ve suçsuz olduğu anlaşıldıktan sonra zindandan kurtulur ve başvezir olur (Pekolcay vd. 1981: 122).

Baştan sona anlam birliği ve bütünlüğü içinde yazılmış şiirin bu beytinde yine Yusuf kıssasından hareketle Nüzûlî'nin kalbi temiz olan Hız. Yusuf'u hakiki âşık olarak gördüğünü söylemek mümkün. Özetle âşık, Hız. Yusuf gibi olmalıdır şaire göre. Yani sabırlı olmalı ve şükretmeyi bilmelidir. Bunun farkında olan şair kendisine dönüp sen sanki yıllarca zindanda kalıp sıkıntılar mı çektin ki Yusuf gibi olasın, demektedir.

5. Beyit:

**İmtihân olmak dilersen sen dahi Yûsuf gibi
'Aşk yolunda ana lââyık 'ilm ü 'irfânun mı var**

Kelimeler:

irfân: bilme, anlama.

“Sen de Yusuf gibi imtihan olmak istiyorsun; aşk yolunda ona layık olabilecek ilim ve irfanın var mı?”

Güzelliğin timsali olmakla birlikte ilim ve irfanın da sembolüdür Hz. Yusuf. Gönül aynadır. İnsân-ı kâmilin sembolü olan ayna, genel anlamda insana, özel anlamda ise kâmil insana denmektedir (Uludağ 2001: 58). Bu beyitte de gönlüne seslenen şair, Hz. Yusuf'u insan-ı kâmil boyutuyla ele almış ve onu örnek motif olarak sergilemiştir. Şair, insanın başına gelen ve gelebilecek sıkıntıların bir imtihan olduğu görüşündedir. Nitekim imtihan, acıları da beraberinde getirir. Hz. Yusuf da gerek nefse haz veren şeylerden uzaklaşarak gerekse başına gelen türlü sıkıntılarla mücadele ederek sonunda selamete ermiştir. Yani belâlara sızlanmak yerine sabırla şükretmeyi bilmiştir. Şair de hakikat yolunda fenafillâha giden yolun ilim ve irfan sahibi olmaktan geçtiğinin bilincindedir.

Ne olursa olsun olaylar karşısında rıza göstermek yani sevgiliden gelen cefâyâ da vefâyâ da razı olmak tasavvuf makamlarının en üstünü olarak kabul edilmiştir. O halde seven sevdiğinin yaptıklarından hoşnuttur ve ondan gelen acıyı hissetmez (Yılmaz 2002: 175-176).

6. Beyit:

**'Âşıkam dîrsün Zeliha gibi kendün yokla gör
'İrz u mâl u hânûmân u dürr ü mercânun mı var**

Kelimeler:

îrz: şan ve şeref, nâmus.

hânûmân: ev bark, ocak.

dürr: inci.

“Zeliha gibi âşık olduğunu söylüyorsun kendini yokla da gör; sen de onun gibi mal mülk namus, inci ve mercan var mı?”

Burada şair, gönlünü Zeliha'nın yani âşığın yerine koyuyor. Önceki beyitlerle de bağlantılı olarak düşünecek olursak şair, burada yine gönlüne seslenerek sen Yusuf gibi olamazsın, Zeliha gibi de olamazsın, diyor. Yani ne âşık gibi olursun ne de sevgili gibi. Çünkü onlar gibi olabilmek için daha önce de belirttiğimiz gibi türlü acılara sabırla katlanmak ve ne olursa olsun şükretmeyi bilmek gerekir. Aşkta bir simge olarak görülen Zeliha da yıllarca ayrılık acısı çekmiş, gece gündüz Yusuf'u için ağladığından gözleri kör olmuş; malını mülkünü, tâcını tahtını hep Yusuf'unun yolunda feda etmiş, yıllarca aşk ateşiyle viran olmuştur. Yani Yusuf'u için ağlayan sadece Yakub peygamber değildir. Niyâzî-i Mısırî (17. yy.) bir beytinde bu durumu şöyle ifade etmiştir:

Yûsuf yolına ağlayan ancak dime Ya'kûb

İştîdün anı n'oldı Zeliha haberin sen (Erdoğan 2008: 138)

7. Beyit:

**Zikr-i Yûsuf'la Zeliha ey Nüzûlî 'aşk imiş
Ana dâhil olmaga senün adun sanun mı var**

Kelimeler:

zikr: anma, anılma.

“Ey Nüzûlî! Zeliha Yusuf'un zikriyle aşk sahibiydi; ona dâhil olmak için senin bir namın var mı?”

Gazelin tamamında olduğu gibi burada da kendisini eleştiriyor, sorguluyor Nüzûlî. Gönüller tahtının sultanı Zeliha, âşık olduğu Hz. Yusuf'un yokluğunda onu görmeden dahi mütemadiyen onun ismini zikretmeye devam etmiştir. Onun sevgisini yıllarca sürdürmüştür gönlünde. Onu hiç unutmamıştır. Sen hiç böyle bir şey yaşadın mı, diyerek yine gönlüne seslenmiştir şair. Böyle bir şeyin yaşanmadığını da daha ilk beyitte zaman zaman sevgiliden vazgeçtiğini söyleyerek itiraf etmişti Nüzûlî. Oysa ona göre aşkın tarifinden biri de şairin divanında yer alan “aşk” redifli bir şiirinde belirttiği gibi Yusuf diye gözlerini kaybeden Zeliha'dır:

Yûsuf deyü gözsüz olan Zelihâ

Leylâ-yı Mecnûn'un bîmâridur 'aşk (Erdoğan 2004: 215)

18. yüzyılda kaleme alınan mesnevilerden Diyarbakırlı Ahmedî'nin (ö. 1761) Yusuf u Züleyhâ mesnevisinde de Züleyhâ'nın Yusuf'a olan aşkının duygu yüklü mısralarla ifade edildiği görülmektedir. Züleyhâ'nın Yusuf'un sûretini bir hâneye nakşettirdiği ve gece gündüz orada ağladığı, bu yüzden gözlerinin kör olduğu, birisi Züleyhâ'ya Yusuf'u gördüm deyince ona bütün malını mülkünü verdiği şu beyitlerle anlatılmıştır (Kadıoğlu 2005: 125, 126): “Varup bir hânede meks eyledi /Sûretini Yûsuf'un nakş eyledi (b. 1548), Ayaga turur ana leyl ü nehâr / Gözlerinin yaşı olurdu punar (b. 1549), Kandîl-i 'ışkında olmuşam fitîl / Aqlamakdan gözleri kıldum 'alîl (b. 1556), Yûsuf'ı her kim diyerse gûşıma /Vireyim mâlımı ol sırdaşıma (b. 1558), Gelse biri Yûsuf'ı gördüm dise / Yâ birinden ben anı sordum dise (b. 1559), Virem ana avuç ile sîm ü zer / Kim bana virdi Yûsuf'umdan haber (b. 1560)”

Sonuç:

Bu çalışmada ilk planda Kulalı Mustafa Nüzûlî'nin hayatına kısaca değinilmiştir. Ardından incelenen şiir sadeleştirilip nesre çevrilmiştir. Söz konusu şiirde Hz. Yusuf imajı yoğun bir şekilde görülmektedir. Hakiki âşık olarak Hz. Yusuf'u gören şairin kendi gönlüne seslenerek bir arayış, sorgulama ve eleştiri içinde olduğu tespit edilmiştir. Bu da şüphesiz Nüzûlî'nin mütevazı kişiliğinden kaynaklanmaktadır. Öte yandan Nüzûlî bu şiiri vasıtasıyla ideal insanın nasıl olması gerektiği sorusunun cevabını bize vermektedir. Nüzûlî, pek fazla tanınmamış bir şair olsa da bizce divanında incelenmeye değer şiirler bulunmaktadır. Bunların tanıtılması ve incelenmesi kültürümüze büyük bir katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- BAYRAKTAR, Fulya (2006), “Mevlânâ’da Ayna Metaforu”, *Mevlânâ Mesnevi ve Mevlevihaneler Sempozyumu*, Manisa
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2002), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara
- DİLÇİN, Cem (1983), *Yeni Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara
- DİLÇİN, Cem (1986), “Gazel”, *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, Sayı: 415-416-417
- ERDOĞAN, Kenan (2004), *Kulalı Mustafa Nüzûlî Dîvânı*, kendi yayını, Manisa
- ERDOĞAN, Kenan (2008), *Niyâzî-i Mısrî Dîvânı*, Akçağ Yayınları, Ankara
- GENÇ, İlhan (2007), *Örneklerle Eski Türk Edebiyatı Tarihi Giriş*, kendi yayını, İzmir
- GÜFTÂ, Hüseyin (2004), *Divan Şiirinde İlim*, Akçağ Yayınları, Ankara
- GÜLER, Zülfi (2004), “Şeyh Galip Divanında Ayna Sembolü”, *F.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, C.14, S.1, Elazığ
- KADIOĞLU, İdris (2005), *Diyarbakırlı Ahmedî, Yûsuf u Züleyhâ*, Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Yayınları, Malatya
- MORAN, Berna (2003), *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul
- ONAY, Ahmet Tâlât (1993), *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, Haz. Cemal Kurnaz, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara
- PALA, İskender (2012), *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul
- PEKOLCAY, Neclâ – ERAYDIN, Selçuk- TAHRALI, Mustafa - UZUN, Mustafa – SUBAŞI, M. Husrev (1981), *İslâmî Türk Edebiyatı Giriş*, Dergâh Yayınları, İstanbul
- SARAÇ, M. Yekta (2010), *Klâsik Edebiyat Bilgisi, Biçim-Ölçü-Kafiye*, Gökkubbe Yayınları, İstanbul
- ULUDAĞ, Süleyman (2001), *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabcacı Yayınevi, İstanbul
- YILMAZ H. Kâmil (2002), *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul
- ZAVOTÇU, Gencay (2002), “Türk Edebiyatında Gül ve Bülbül”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara